

Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право
УДК 349.42

Корнієнко Ганна Сергіївна

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри земельного та аграрного права
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого*

Корниенко Анна Сергеевна

*кандидат юридических наук, доцент,
доцент кафедры земельного и аграрного права
Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого*

Korniyenko Anna

*Candidate of Law, Associate Professor,
Associate Professor of Land and Agrarian Law
Yaroslav Mudryi National Law University
ORCID: 0000-0002-7062-1027*

**ВИДИ ВИРОБНИЦТВА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ В
АГРОБІЗНЕСІ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ
ВИДЫ ПРОИЗВОДСТВА СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОЙ ПРОДУКЦИИ
В АГРОБИЗНЕСЕ: ПРАВОВОЙ АСПЕКТ
TYPES OF AGRICULTURAL PRODUCTION IN AGROBUSINESS:
LEGAL ASPECT**

Анотація. Стаття присвячена визначенню видів виробництва сільськогосподарської продукції в агробізнесі з точки зору його правового регулювання та правовідносин, що виникають. Доведено, що виробничо-господарська діяльність суб'єктів агробізнесу поділяється на принципово

різні ланки: виробниче підприємництво (передбачає виробництво традиційної чи органічної сільськогосподарської продукції або їх поєднання); логістичне підприємництво (надання послуг у сфері аграрної логістики); комерційне підприємництво (реалізація сільськогосподарської продукції). Наголошено, що обов'язковими ознаками органічного виробництва сільськогосподарської продукції є: наявність продуктового ланцюга органічного виробництва; сертифікація діяльності; проведення маркування органічної продукції; доступ споживачів до інформації про якість, безпеку, процес вирощування органічної продукції; прозорість усіх стадій виробничого ланцюга як для державних контрольних органів, так і суспільства; спрямування на отримання органічного продукту споживання; забезпечення екологічної безпеки. Визначено, що виробництво за видом сільськогосподарської продукції може поділятися на традиційне, органічне, інноваційне. Традиційне сільськогосподарське виробництво – спрямоване на вирощування традиційної сільськогосподарської продукції, яка вироблена традиційними засобами сільськогосподарського виробництва, з урахуванням кліматичних умов (змін клімату), що склались за останні 30 років, та адаптована до потреб місцевого населення. Органічне виробництво сільськогосподарської продукції є різновидом сільськогосподарської діяльності, що передбачає застосування органічної технології вирощування, завдяки чому виробляється органічна сільськогосподарська продукція та досягається екологічний ефект від виробництва. Інноваційне виробництво сільськогосподарської продукції передбачає використання інноваційних технологій на рівні обладнання, біологічних матеріалів, способів вирощування.

Ключові слова: виробництво, агробізнес, сільськогосподарська продукція, біотехнології, органічне, традиційне.

Аннотация. Статья посвящена определению видов производства сельскохозяйственной продукции в агробизнесе с точки зрения его правового регулирования и возникающих правоотношений. Доказано, что производственно-хозяйственная деятельность субъектов агробизнеса делится на принципиально различные звенья: производственное предпринимательство (предусматривает производство традиционной или органической сельскохозяйственной продукции или их сочетание), логистическое предпринимательство (предоставление услуг в сфере аграрной логистики), коммерческое предпринимательство (реализация сельскохозяйственной продукции). Подчеркнуто, что обязательными признаками органического производства сельскохозяйственной продукции является: наличие продуктовой цепи органического производства; сертификация деятельности; проведение маркировки органической продукции; доступ потребителей к информации о качестве, безопасности, процессе выращивания органической продукции; прозрачность всех стадий производственной цепи как для государственных контрольных органов, так и общества; направлена на получение органического продукта потребления; обеспечение экологической безопасности. Определено, что производство по виду сельскохозяйственной продукции может разделяться на традиционное, органическое, инновационное. Традиционное – сельскохозяйственное производство направлено на выращивание традиционной сельскохозяйственной продукции, произведенной традиционными средствами сельскохозяйственного производства с учетом климатических условий (изменений климата), которые сложились за последние 30 лет, и адаптированной к потребностям местного населения. Органическое производство сельскохозяйственной продукции является разновидностью сельскохозяйственной деятельности, предусматривает применение

органической технологии выращивания, благодаря чему производится органическая сельскохозяйственная продукция и достигается экологический эффект от производства. Инновационное производство сельскохозяйственной продукции предполагает использование инновационных технологий на уровне оборудования, биологических материалов, способов выращивания.

Ключевые слова: производство, агробизнес, сельскохозяйственная продукция, биотехнологии, органическое, традиционное.

Summary. The article is devoted to the definition of the types of agricultural production in agrobusiness in terms of its legal regulation and legal relations that arise. It is proved that the productive and business activities of agrobusiness entities are divided into essentially different branches: the production business activity (that involves the production of traditional or organic agricultural products or their combination); the logistics business activity (the provision of services in the field of agricultural logistics); the commercial business activity (sales of agricultural products). It is specified that the obligatory features of the organic production of agricultural products are the following: the presence of a food chain of the organic production; the certification of the business activity; labeling of organic products; a consumer's access to the information on the quality, safety and the process of growing organic products; the transparency of all the stages of the production chain both for state control bodies and the society; the focus on obtaining an organic product's consumption; ensuring the environmental safety. It is found out that by the type of agricultural products the production can be divided into traditional, organic and innovative. The traditional agricultural production is aimed at growing traditional agricultural products which are produced by traditional means of the agricultural production, taking into account

climatic conditions (climate change) that have developed over the past 30 years, and which are adapted to the needs of the local community. The organic agricultural production is the type of agricultural activity that involves the use of organic cultivation technology due to which organic agricultural products are produced, and the production ecological effect is achieved. The innovative production of agricultural products intends for the use of innovative technologies at the levels of the equipment, biological materials and methods of cultivation.

Key words: *production, agrobusiness, agricultural products, biotechnologies, organic, traditional.*

Постановка проблеми. Одним з найбільш прибуткових секторів національної економіки є агробізнес. Про його перспективність вказує, зокрема, те, що у 2020 році в Україні зафіксували новий рекорд із врожайності пшениці – 10,1 т/га з площі 221 га [1]. Подібне стає можливим завдяки застосуванню різних видів виробництва сільськогосподарської продукції, що передбачає різну технологію вирощування продукції. Аграрне законодавство регулює відносини як традиційного, так і органічного виробництва сільськогосподарської продукції. І це важливо, бо відсутність регламентації будь-яких правовідносин у сфері сільськогосподарського виробництва призводить до неоднакового тлумачення тих чи інших понять та положень, зокрема й тих, що стосуються видів сільськогосподарського виробництва, а це, як наслідок, гальмує наукове обґрунтування на основі диференційованого підходу концептуальних засад розмежування різного виробництва продукції в агробізнесі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наука аграрного права приділяє постійну увагу дослідженням практичних та теоретичних питань сільськогосподарського виробництва. До цієї проблематики звертались такі

дослідники, як О.В. Гафурова [2], О.Д. Бургер [3], Т.О. Коваленко [4], П.Ф. Кулинич [5], Т.В. Курман [6], С.І. Марченко [4], А.М. Статівка [7] та ін. Незважаючи на здобутки дослідників, формування концептуальних засад розмежування видів сільськогосподарського виробництва потребує оперативного наукового осмислення й узагальнення, оскільки цей процес перебуває в динаміці, продовжує розвиватися, що обумовлено становленням інноваційної моделі сільськогосподарського виробництва та опанування методики вирощування органічної продукції.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статі є визначення видів сільськогосподарського виробництва в агробізнесі з точки зору їх правового регулювання та відповідних правовідносин, що виникають. Досягнення поставленої мети можливо через розв'язання наступних завдань: встановити види сільськогосподарського виробництва, визначити структуру їх правовідносин, охарактеризувати особливості правового регулювання різних видів виробництва сільськогосподарської продукції.

Виклад основного матеріалу. Агробізнес як вид підприємницької діяльності полягає у поєднанні таких її різновидів: виробництво сільськогосподарської продукції, засобів виробництва та надання виробничих послуг для сільського господарства і переробки; виробництво сільськогосподарської сировини; переробка сільськогосподарської продукції; маркетинг та сервісне обслуговування зазначених видів діяльності [8]. Суб'єкт агробізнесу самостійно має право обирати вид виробництва сільськогосподарської продукції або поєднувати їх.

Законодавче визначення сільськогосподарського виробництва встановлено у Законі України «Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001–2004 років», як вид господарської діяльності з виробництва продукції, що пов'язана з біологічними процесами її

вирощування, призначеної для споживання в сирому і переробленому вигляді та для використання на нехарчові цілі [9]. В юридичній науці щодо цього питання склались різні точки зору. Так, одні дослідники стверджують, що сільськогосподарське виробництво, за своєю природою, є виробничо-господарською діяльністю аграрних товаровиробників, яка регулюється нормами аграрного права, спрямоване на самостійне та систематичне виробництво сільськогосподарської продукції рослинного та тваринного походження, її переробку, збереження та реалізацію, а також виробництво інших матеріальних цінностей у підсобних виробництвах і промислах з метою одержання прибутку [10, с. 169]. Інші пропонують більш вузький підхід, згідно з яким ця діяльність передбачає переробку й реалізацію саме власно виробленої сільськогосподарської продукції [11, с. 5].

Аналізуючи різні підходи до цієї проблематики, зазначимо, що виробничо-господарська діяльність суб'єктів агробізнесу поділяється на принципово різні ланки: виробниче підприємництво (передбачає виробництво традиційної чи органічної сільськогосподарської продукції або їх поєднання); логістичне підприємництво (надання послуг у сфері аграрної логістики); комерційне підприємництво (реалізація сільськогосподарської продукції). Ця діяльність може бути охоплена і широким терміном «виробництво сільськогосподарської продукції».

Слід підкреслити, що виробництво у світовому сільському господарстві поділяється на традиційне, органічне та вирощування генно-модифікованих культур [12, с. 44]. Такий поділ пояснюється тим, що господарська діяльність в АПК тісно пов'язана з природокористуванням, оскільки природні ресурси є основними засобами виробництва у сільському господарстві [4, с. 16] та передбачають відповідну технологію вирощування. Згідно із Законом України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу

та маркування органічної продукції» це виробництво поділяється на неорганічне та органічне виробництво [13]. При цьому неорганічне виробництво співвідноситься з категорією традиційного виробництва сільськогосподарської продукції, яке передбачає застосування хімічних добрив, пестицидів, генетично модифікованих організмів (ГМО), консервантів тощо на всіх етапах виробництва (вирощування, переробки).

Видається, що наведений підхід, закладений у Законі, є дещо спрощений, бо не враховує специфічних відмінностей, не притаманних традиційному виробництву сільськогосподарської продукції, таких, зокрема, як застосування генетично модифікованих організмів (ГМО), консервантів тощо. Відомо, що використання біотехнологій у сільському господарстві пов'язане з інноваційним сільськогосподарським виробництвом. Наприклад, маркерна селекція відрізняється від традиційної селекційної роботи тим, що дозволяє швидко оцінювати вихідний посівний матеріал на наявність певних генів і контролювати їх у ході селекції, підвищуючи надійність й ефективність відбору, скорочуючи період створення нових сортів і знижуючи витрати [14, с. 41].

Традиційне виробництво сільськогосподарської продукції передбачає застосування технологій та методів, що тривалий час вже застосовувалися. При цьому воно дозволяє досягти економічних цілей – отримати максимальну врожайність, скоротити витрати, підвищити ефективність праці та виробництва, одержати значні прибутки, але при цьому традиційне сільське господарство призводить до цілої низки проблем – деградації сільськогосподарських земель, небезпечності продуктів харчування, забрудненню навколишнього середовища тощо, тобто досягнення екологічних цілей не ставиться за мету і вони не враховуються при здійсненні виробничого процесу [15, с. 55]. Зауважимо, що традиційне виробництво й

наразі залишається найбільш поширеною формою сільського господарства у світі.

В Україні традиційне виробництво сільськогосподарської продукції пов'язане із вирощуванням зернових та зернобобових культур, буряка цукрового фабричного, соняшника, картоплі, овочевих культур відкритого ґрунту. Належність виробництва цих сільськогосподарських культур до традиційного зумовлено тим, що Укрдержстат відносить їх до основних сільськогосподарських культур, що вирощуються у державі [16].

Для правовідносин виробництва сільськогосподарської продукції властиво використання земель сільськогосподарського призначення як основного засобу виробництва [2, с. 56], а також предмет діяльності у вигляді виробництва, переробки та реалізації сільськогосподарської продукції [3, с. 54]. Підкреслимо й те, що сільськогосподарському виробництву притаманна низка особливостей, що впливають на структуру цієї галузі і відносини між суб'єктами виробництва, зокрема, таких як: використання у виробництві у вигляді основного фактора виробництва значних площ сільськогосподарської землі, велика залежність від кліматичних умов, розтягнутий виробничий цикл, використання у виробництві живих організмів та ін. Виробництво в цьому контексті – це діяльність, яка спрямована на виробництво або вирощування сільськогосподарської продукції, сировини, різних матеріалів, які вимагають певної обробки (переробки), щоб довести отриману продукцію до споживача у вигляді товарів. Це, як правило, перший етап (ланка) тривалого процесу, в результаті якого продукція (товар) стане готовою для споживання. Цей етап тісно пов'язаний з біологічними циклами росту й розвитку рослин і тварин, процесами природного відтворення. Наступна ланка ланцюга агробізнесу – це переробка сировини. Вона являє собою вид підприємницької діяльності, при здійсненні якої одержують продукцію,

придатну для подальшого споживання [17, с. 690]. Як виробництво, так і переробка сільськогосподарської продукції охоплюється єдиним терміном – виробничий процес.

Поряд із традиційним сільськогосподарським виробництвом відбувається становлення органічного виробництва сільськогосподарської продукції. Україна, як аграрна держава, має великий потенціал для розвитку органічного виробництва сільськогосподарської продукції, передумовою якого є належне організаційно-правове забезпечення [7, с. 211]. Таке виробництво передбачає поєднання захисту довкілля, економічного зростання й соціального розвитку як взаємозалежних і взаємодоповнюючих елементів стратегічного розвитку держави, що гарантуватиме населенню не тільки високу якість продовольства, а й надійність продовольчої безпеки [6, с. 270, 271]. При цьому здійснення органічного виробництва проводиться на сертифікованих землях, під якими слід вважати землі сільськогосподарських угідь, ґрунти яких за своїми продуктивними та екологічними характеристиками відповідають визначеним законодавством критеріям (нормативам) [5, с. 416].

Виробничий процес виробництва органічної продукції врегульований Законом України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» [13]. Зокрема, встановлено, що це сертифікована діяльність спеціального суб'єкта, яка полягає у первинному виробництві (включаючи збирання), підготовка, обробка, змішування та похідних відносинах щодо наповнення, пакування, переробка, відновлення та інші зміни стану продукції). Ці особливості органічного виробництва визначено й у постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку (детальних правил) органічного виробництва та обігу органічної продукції» від 23 жовтня 2019 р. № 970 [18]. Отже,

зазначимо, що обов'язковими ознаками органічного виробництва сільськогосподарської продукції є: 1) наявність продуктового ланцюга органічного виробництва; 2) сертифікація діяльності; 3) проведення маркування органічної продукції; 4) доступ споживачів до інформації про якість, безпеку, процес вирощування органічної продукції; 5) прозорість усіх стадій виробничого ланцюга як для державних контрольних органів, так і суспільства; 6) спрямування на отримання органічного продукту споживання; б) забезпечення екологічної безпеки.

Крім традиційного та органічного виробництва сільськогосподарського виробництва, можна виокремлювати виробництва із застосуванням біотехнологій. Сільськогосподарська біотехнологія розвивається за такими основними напрямками: створення нових сортів і гібридів високопродуктивних і стійких сільськогосподарських рослин за допомогою методів генетичної і клітинної інженерії; виробництво мікробіологічних засобів захисту рослин від хвороб та шкідників, бактеріальних добрив та регуляторів росту рослин; виробництво цінних кормових добавок та біологічно активних речовин; створення і використання методів профілактики, діагностування та терапії хвороб сільськогосподарських тварин; глибока та ефективна переробка відходів; отримання біогазу та органічних добрив високої якості [19, с. 12]. Отже, доцільно виокремити і такий вид сільськогосподарського виробництва, як інноваційне сільськогосподарське виробництво, що, зокрема, ґрунтується на застосуванні ГМО.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. На підставі проведеного дослідження зроблено наступні висновки. За видом сільськогосподарської продукції виробництво може поділятися на традиційне, органічне, інноваційне. Традиційне

сільськогосподарське виробництво спрямоване на вирощування традиційної сільськогосподарської продукції, яка вироблена традиційними засобами сільськогосподарського виробництва з урахуванням кліматичних умов (змін клімату), що склались за останні 30 років, та адаптована до потреб місцевого населення. Органічне виробництво сільськогосподарської продукції є різновидом виробництва сільськогосподарської діяльності, що передбачає застосування органічної технології вирощування, завдяки чому виробляється органічна сільськогосподарська продукція та досягається екологічний ефект від виробництва. Інноваційне виробництво сільськогосподарської продукції передбачає використання інноваційних технологій виробництва на рівні обладнання, біологічних матеріалів, способів вирощування.

Наведене дослідження є спробою розмежування різних видів виробництва сільськогосподарської продукції згідно з аграрним законодавством та фактичними відносинами, що виникають у сфері агробізнесу. Ця тематика потребує розвитку, а тому є перспективною для подальшого наукового пошуку.

Література

1. В Україні встановлено новий рекорд врожайності пшениці. URL: <https://kurkul.com/news/21950-v-ukrayini-vstanovleno-noviy-rekord-vroжайnosti-pshenitsi>.
2. Гафурова О. В. Сільськогосподарська діяльність (сільськогосподарське виробництво) як об'єкт аграрних правовідносин // Підприємництво, господарство і право. 2008. № 4. С. 39–43.
3. Бургер (Костур) О. Д. Організаційно-правові форми ведення товарного сільськогосподарського виробництва в Україні та державах СНД: порівняльно-правовий аналіз: монографія // Держ. ВНЗ "Прикарпат. нац.

- ун-т ім. Василя Стефаника". Івано-Франківськ: Супрун В. П. [вид.], 2019. 188 с.
4. Коваленко Т. О., Марченко С. І. Правове регулювання господарської діяльності в агропромисловому комплексі України: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер. 2015. 296 с.
  5. Кулинич П. Ф. Виробництво органічної та екологічно чистої сільськогосподарської продукції: земельно-правові аспекти // Держава і право: зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. 2009. Вип. 43. С. 414-429.
  6. Курман Т. В. Сталий розвиток сільськогосподарського виробництва: проблеми правового забезпечення: монографія. Харків: Юрайт, 2018. 376 с.
  7. Статівка А. М., Корнієнко В. М. Щодо удосконалення аграрного законодавства у сфері органічного виробництва сільськогосподарської продукції // Правові засади ведення органічного землеробства: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (29–30 верес. 2017 р.). Харків, 2017. С. 211-214.
  8. Абрамович І. А. Теоретичні основи та форми прояву аграрного бізнесу // Ефективна економіка. 2011. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua>
  9. Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001–2004 років: Закон України від 18 січ. 2001 р. № 2238-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2238-14>.
  10. Корнієнко В. М. Засоби вдосконалення аграрного законодавства / В. П. Жушман, В. М. Корнієнко, Г. С. Корнієнко та ін. ; за ред. В. П. Жушмана та А. М. Статівки // Аграрне право: підруч. для студ. вищ. навч. закл. Харків: Право. 2010. 296 с.

11. Коломієць Я. Л. Правове регулювання обмежень у здійсненні виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських товаровиробників: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2015. 20 с.
12. Михайленко О. Г. Аналіз світового ринку сільськогосподарської продукції різних видів виробництва в контексті вимог концепції сталого розвитку // Агросвіт. 2016. № 4. С. 43-52.
13. Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції: Закон України від 10 лип. 2018 р. № 2496-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2042-19#n2>
14. Інноваційні трансформації аграрного сектора економіки: монографія / Шубравська О. В., Молдован Л. В., Пасхавер Б. Й. та ін.; за ред. д-ра екон. наук О. В. Шубравської. Київ. 2012. 496 с.
15. Михайленко О. Г. Міжнародна торгівля сільськогосподарськими товарами в досягненні цілей сталого розвитку: дис. ... канд. екон. наук за спец. 08.00.02. // Дніпров. нац. ун-т ім. Олеся Гончара. Дніпро. 2018. 293 с.
16. Виробництво основних сільськогосподарських культур у 2017 році. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2017/sg/vz/vz_u/vz_2017_u.html
17. Організація аграрного виробництва і бізнесу / за ред. С. П. Азізова. Київ: Фенікс, 2006. 790 с.
18. Про затвердження Порядку (детальних правил) органічного виробництва та обігу органічної продукції: постанова Кабінету Міністрів України від 23 жовт. 2019 р. № 970. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/970-2019-%D0%BF#Text>
19. Дубровін В. О., Мельничук М. Д., Драгнєв С. В. Технічне забезпечення біотехнологічних процесів агропромислового виробництва // Науковий

вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Техніка та енергетика АПК. 2012. Вип. 170(1). С. 11-16.

References

1. V Ukrayini vstanovleno novij rekord vrozhajnosti pshenici. URL: <https://kurkul.com/news/21950-v-ukrayini-vstanovleno-noviy-rekord-vrojajnosti-pshenitsi>.
2. Gafurova O. V. Silskogospodarska diyalnist (silskogospodarske virobnictvo) yak ob'yekt agrarnih pravovidnosin // Pidpriyemnictvo, gospodarstvo i pravo. 2008. № 4. S. 39–43.
3. Burger (Kostur) O. D. Organizacijno-pravovi formi vedennya tovarnogo silskogospodarskogo virobnictva v Ukrayini ta derzhavah SND: porivnyalno-pravovij analiz: monografiya // Derzh. VNZ "Prikarpat. nac. un-t im. Vasilya Stefanika". Ivano-Frankivsk: Suprun V. P. [vid.], 2019. 188 s.
4. Kovalenko T. O., Marchenko S. I. Pravove reguluvannya gospodarskoyi diyalnosti v agropromislovomu kompleksi Ukrayini: navch. posib. Kiyiv: Yurinkom Inter. 2015. 296 s.
5. Kulinich P. F. Virobnictvo organichnoyi ta ekologichno chistoyi silskogospodarskoyi produkciyi: zemelno-pravovi aspekti // Derzhava i pravo: zb. nauk. prac. Yuridichni i politichni nauki. 2009. Vip. 43. S. 414-429.
6. Kurman T. V. Stalij rozvitok silskogospodarskogo virobnictva: problemi pravovogo zabezpechennya: monografiya. Harkiv: Yurajt, 2018. 376 s.
7. Stativka A. M., Korniyenko V. M. Shodo udoskonalennya agrarnogo zakonodavstva u sferi organichnogo virobnictva silskogospodarskoyi produkciyi // Pravovi zasadi vedennya organichnogo zemlerobstva: zb. materialiv Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (29–30 veres. 2017 r.). Harkiv, 2017. С. 211-214.

8. Abramovich I. A. Teoretichni osnovi ta formi proyavu agrarnogo biznesu // Efektivna ekonomika. 2011. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua>
9. Pro stimulyuvannya rozvitku silskogo gospodarstva na period 2001–2004 rokiv: Zakon Ukrainivid 18 sich. 2001 r. № 2238-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2238-14>.
10. Korniyenko V. M. Zasobi vdoskonalennya agrarnogo zakonodavstva / V. P. Zhushman, V. M. Korniyenko, G. S. Korniyenko ta in. ; za red. V. P. Zhushmana ta A. M. Stativki // Agrarne pravo: pidruch. dlya stud. vish. navch. zakl. Harkiv: Pravo. 2010. 296 s.
11. Kolomiyec Ya. L. Pravove regulyuvannya obmezhen u zdiysnenni virobnichogospodarskoyi diyalnosti silskogospodarskih tovarovirobnikov: avtoref. dis. ... kand. yurid. nauk : 12.00.06; Nac. yurid. un-t im. Yaroslava Mudrogo. Harkiv, 2015. 20 s.
12. Mihajlenko O. G. Analiz svitovogo rinku silskogospodarskoyi produkciyi riznih vidiv virobnictva v konteksti vimog koncepciyi stalogo rozvitku // Agrosvit. 2016.№ 4. S. 43-52.
13. Pro osnovni principi ta vimogi do organichnogo virobnictva, obigu ta markuvannya organichnoyi produkciyi: Zakon Ukraini vid 10 lip. 2018 r. № 2496-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2042-19#n2>
14. Innovacijni transformaciyi agrarnogo sektora ekonomiki: monografiya / Shubravska O. V., Moldovan L. V., Pashaver B. J. ta in.; za red. d-ra ekon. nauk O. V. Shubravskoyi. Kiiiv. 2012. 496 s.
15. Mihajlenko O. G. Mizhnarodna torgivlya silskogospodarskimi tovarami v dosyagnenni cilej stalogo rozvitku: dis. ... kand. ekon. nauk za spec. 08.00.02. // Dniprov. nac. un-t im. Olesya Gonchara. Dnipro. 2018. 293 s.
16. Virobnictvo osnovnih silskogospodarskih kultur u 2017 roci. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2017/sg/vz/vz_u/vz_2017_u.html

17. Organizaciya agrarnogo virobnictva i biznesu / za red. S. P. Azizova. Kiyiv: Feniks, 2006. 790 s.
18. Pro zatverdzhennya Poryadku (detalnih pravil) organichnogo virobnictva ta obigu organichnoyi produkciyi: postanova Kabinetu Ministriv Ukrayini vid 23 zhovt. 2019 r. № 970. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/970-2019-%D0%BF#Text>
19. Dubrovin V. O., Melnichuk M. D., Dragnyev S. V. Tehnichne zabezpechennya biotehnologichnih procesiv agropromislovogo virobnictva // Naukovij visnik Nacionalnogo universitetu bioresursiv i prirodozokoristuvannya Ukrayini. Seriya: Tehnika ta energetika APK. 2012. Vip. 170(1). S. 11-16.